

Europese Literatuurprijs 2025

Ik gaf je ogen en je keek in de duisternis

Irene Solà – Vertaling Adri Boon

Dankwoord Adri Boon

Een vreemde gewaarwording. Drie jaar geleden stond ik hier ook. Toen naar aanleiding van een vertaling uit het Spaans – een taal gesproken door honderden miljoenen mensen over de hele wereld. Nu gaat het om een boek dat ik heb vertaald uit het Catalaans – een taal met ongeveer zoveel sprekers als alle inwoners van Noorwegen.

Voor de Spaanse literatuur heb ik het academische pad bewandeld. De studie aan de Universiteit van Amsterdam was een bewuste keuze maar ook een sprong in het diepe want ik was nog nooit in Spanje geweest en het zou nog een paar jaar duren voor ik er kwam. Maar toen ik eenmaal in Madrid woonde, en studeerde, bracht het gezegende Toeval me in contact met – toen nog - een jongen uit Barcelona, die me naar zijn stad wist te lokken. En zo kwamen het Catalaans – en de Catalaanse literatuur - in mijn leven, via het pad van de vriendschap. Ik heb zeven jaar in Barcelona gewoond en die ene vriendschap mondde uit in vele andere vriendschappen. Vriendschappen die tot op de dag van vandaag voortduren. En die vrienden zijn niet alleen vrienden maar ook waardevolle vraagbaken. Ze lezen mee als ik ergens niet uitkom en de gesprekken die zich veelal aan de keukentafel ontspinnen, wanneer ik een begripsprobleem voorleg, leiden vaak tot herinneringen, verhalen en familieanekdotes die me de haarvaten van de Catalaanse samenleving en geschiedenis in trekken. En zo wordt wat ik lees en vertaal voortdurend gevoed door een soort orale literatuur uit de eerste hand. Conxita, Dolors, Ferran, Quico, Teresa – hier aanwezig – en alle anderen, hier niet aanwezig, ik kan niet zeggen hoe dankbaar ik jullie ben.

Ik ben gek op het Catalaanse landschap. Met mijn vrienden maak ik vaak lange wandelingen. Tegenwoordig biedt de natuur zich aan als een prachtig decor waar hoogstens een plotselinge omslag van het weer voor iets van dreiging kan zorgen als je er niet op voorbereid bent. Maar in vroeger tijden, en eigenlijk tot nog niet zo heel lang geleden, school er gevaar achter elke boom, achter elke rots. In de roman van Irene Solà komt dat op beklemmende wijze naar voren. Als we het verhaal helemaal afpellen gaat dat in essentie om taal en grond. In het hoge noorden van Catalonië staat een boerenhoeve ‘vastgekleefd aan de bodem als een teek’ en om die hoeve heen wervelt de taal die daar door de eeuwen heen gesproken werd en wordt, eerst alleen Catalaans, later ook, als er bijvoorbeeld arbeidskrachten uit het zuiden de streek binnen komen, mondjesmaat, Spaans.

Laatst luisterde ik naar een podcast van Maarten van Rossem, Amerikanist en onze nationale brombeer. Hij vertelde dat hij twee jaar in de VS had gewoond en op een dag een Nederlander tegenkwam. Ze gingen samen eten. En Maarten van Rossem zei dat hij zijn tranen amper kon bedwingen omdat hij eindelijk weer eens een keer onbekommerd kon praten en zonder te hoeven nadenken alle hoeken en gaten van zijn taal wist te beroeren.

Je kunt een taal leren, heel goed leren zelfs, maar je moerstaal, vanaf je prilste jeugd met duizenden draadjes verbonden aan je persoon, is onvervreemdbaar en onvervangbaar. En is evenzeer verbonden aan de plek waar je 'van weg' komt. Irene Solà weet puttend uit een rijk reservoir aan volksliteratuur die draadjes te elektriseren met woorden, met beelden, met uitdrukkingen uit het heden, uit het recente en uit het verre verleden. Door dartel van eeuw naar eeuw, en weer terug, te springen laat ze zien dat wat onder 'traditie' wordt geschaard niet monolithisch is maar – ook - aan veranderingen onderhevig.

Dankzij een ander gezegend Toeval verbleef ik de afgelopen zes weken in Catalonië gebruikmakend van een vertalersresidentie. Ik was aanwezig bij de opening van het academisch jaar op de faculteit Vertalen en Tolken. In de hal hangt aan de muur levensgroot een gedicht van Ramon Farrés. Enkele verzen luiden: Wie zegt verhuizen,

/ zegt vervellen, / ter versterking van spieren, / van bloed, van zenuwen, / in een immanente metamorfose: / hetzelfde blijven en toch anders zijn.

Vertalen als een schier alchemistisch proces. Wat Irene Solà heeft geschreven kunnen mensen in het Nederlands lezen. Het is hetzelfde en het is toch anders. Ik dank de jury ervoor dat wat ze in de smeltkroes aantreffen het waard vonden om er de Europese Literatuurprijs 2025 aan toe te kennen. Ook wil ik Uitgeverij Cossee bedanken voor de voortreffelijke tekstbegeleiding - en dan in het bijzonder Rutger.

Maar in de eerste plaats dank ik Irene Solà voor het schrijven van een duizelingwekkend verhaal over vrouwen die zich in hun onverzettelijkheid vastklampen aan een plek, aan een manier van leven, aan elkaar, aan hun religieuze of erotische fantasieën. De tijd dendert door maar die klomp stenen, voorgesteld als een levend organisme, stomme getuige van wat kwam en van wat ging, blijft aangevreten door de tijd maar onbewogen op zijn plaats.

Wat deze editie van de Europese Literatuurprijs voor mij nog een bijzonder tintje geeft is dat op de shortlist ook een Spaans boek stond, vertaald door Annet van der Heijden en Alyssia Sebes. Zij hebben een opleiding gevolgd aan de VertalersVakSchool, waar vele vertalers, ook ik, als docent aan verbonden zijn om hun ervaring te delen met nieuwkomers in het veld.

De belangstelling voor talenstudies neemt af. Zelf voor de studie van de eigen taal. Dat is jammer. (Of zorgelijk?) Taal voert naar het hart van een cultuur, van een gemeenschap van mensen. Vertalers van vlees en bloed – en niet van algoritmes - blijven nodig om dat hart te ontsluiten voor een breder publiek.